

สารไร้อยู่คำในเรื่องสั้นไทย

Nonverbal Messages in Thai Short Stories

ชลธิชา บำรุงรักษ์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสารไร้อยู่คำในภาษาไทย อาทิ การเคลื่อนไหวร่างกาย การแสดงสีหน้า การใช้สายตา ลักษณะกายภาพ เครื่องเสริมแต่ง และปัจจัยสิ่งแวดล้อม ว่ามีลักษณะอย่างไรและทำหน้าที่ประการใดบ้าง โดยอาศัยแนวคิดด้านการสื่อสารและภาษาศาสตร์ ข้อมูลในการศึกษามาจากหนังสือรวมเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลซีไรต์ในช่วงปีพุทธศักราช 2549-2558 โดยมีสมมติฐานว่า เรื่องราวในเรื่องสั้นเปรียบเสมือนเรื่องราวในชีวิตจริง ้อยู่คำในบทสนทนาในเรื่องสั้นเปรียบเสมือน้อยู่คำในภาษาพูด ส่วนคำบรรยายของผู้ประพันธ์จัดเป็นสารไร้อยู่คำ ซึ่งสามารถนำมาศึกษาทั้งรูปแบบและหน้าที่ได้ ผลการศึกษาพบว่า สารไร้อยู่คำที่ปรากฏทั่วไป เช่น การเคลื่อนไหวร่างกาย ปรลักษณภาษา ลักษณะกายภาพ และปัจจัยสิ่งแวดล้อม สารไร้อยู่คำที่ปรากฏส่วนใหญ่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลรายละเอียด และแสดงความรู้สึก

คำสำคัญ: การสื่อสารแบบใช้้อยู่คำ การสื่อสารแบบไร้้อยู่คำ สารไร้อยู่คำ

Abstract

This paper aims to investigate how nonverbal codes like body movement, facial expressions, eye behavior, physical characteristics, artifacts and physical environments convey meanings and play an active role in Thai, based on principles in communication and linguistics. The data were collected from SEAWRITE awarded short stories during 2006-2015, with a basic assumption that short stories primarily represent real life where nonverbal messages are described in written forms as the same as in face-to-face conversational interaction. It was found that body movement, paralanguage, physical characteristics and physical environment generally occur in short stories. The main functions of these nonverbal messages are informative and expressive.

Keywords: verbal communication, nonverbal communication, nonverbal message

1. บทนำ

คนเราขณะดำรงชีวิตไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่ใดต่างมีการติดต่อสื่อสาร อาจเป็นการสื่อสารกับตนเอง หรือการสื่อสารกับผู้อื่น ซึ่งอาจเกิดระหว่างบุคคล ในกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ ในสื่อมวลชน ตลอดจนการสื่อสารระหว่างผู้ที่มาจากต่างวัฒนธรรม (DeVito, 2006, p. 16) การสื่อสารแต่ละครั้งอาจเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) หรือเป็นการสื่อสารผ่านอุปกรณ์หรือเครื่องมือสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ (interposed communication) เช่น โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือตัวหนังสือ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารมีคุณสมบัติสำคัญคือ เป็นการใช้สัญลักษณ์ (symbol) ที่มีความหมาย ซึ่งบุคคลหนึ่งต้องการสื่อไปยังบุคคลอื่นที่เป็นคู่สื่อสาร เรียกสัญลักษณ์นี้ว่า “สาร (message)” สารถือเป็นตัวแทนความหมายที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารใช้ร่วมกัน การสื่อสารจึงเป็นเรื่องของการตีความ กล่าวคือ ผู้รับสารต้องพยายามเข้าใจสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ จึงจะทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นบรรลุตามวัตถุประสงค์

การสื่อสารของมนุษย์อาจจำแนกตามสื่อหรือช่องทางการใช้ในการสื่อสารได้ 2 ประเภท คือ การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ (verbal communication) และการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ (nonverbal communication) การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำเป็นการใช้ระบบภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อความ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของภาษาพูด (spoken language) ภาษาเขียน (written language) หรือภาษามือ (sign language) ภาษาพูดเป็นระบบสื่อสารที่ใช้เสียง ภาษาเขียนใช้ระบบตัวหนังสือ และภาษามือเป็นระบบสื่อสารของผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยินโดยอาศัยการเคลื่อนไหวมือประกอบกับสีหน้าและท่าทางเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ภาษาทั้งสามประเภทนี้ต่างมีสัญลักษณ์ที่มีโครงสร้างเป็นระบบเฉพาะตนและมีคุณสมบัติของภาษาเช่นเดียวกัน (ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2559; Fromkin, Rodman and Hyams, 2011; Rowe and Levine, 2015)

ส่วนการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำเป็นการใช้สัญลักษณ์บางประการเป็นเครื่องมือเพื่อสื่อความหมาย และทำหน้าที่บางประการ เรียกสารประเภทนี้ว่า สารไร้ถ้อยคำ (nonverbal message) ถือเป็นส่วนสำคัญไม่น้อยไปกว่าการสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ บางครั้งสารไร้ถ้อยคำทำหน้าที่ทดแทนถ้อยคำ เช่น การยกมือไหว้ ทดแทนถ้อยคำหรือคำพูดว่า “สวัสดี” “ขอโทษ” หรือ “ขอบคุณ” การยกนิ้วโป้ง ทดแทนคำว่า “LIKE” หรือ “ชอบ” การพยักหน้า ทดแทนคำว่า “ใช่” บางครั้งสารไร้ถ้อยคำอาจใช้ประกอบคำพูด เช่น ในตัวอย่างข้างต้น ผู้ส่งสารแสดงการยกมือไหว้พร้อมกับพูดว่า “สวัสดีค่ะ” “ขอโทษ” หรือ “ขอบคุณครับ” การยกนิ้วโป้งพร้อมถ้อยคำที่ว่า “ชอบ ชอบ” หรือการพยักหน้าพร้อมคำพูด “ใช่ค่ะ”) โดยทั่วไปการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำมักปรากฏในการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) ภาษาพูดซึ่งเป็นสารแบบใช้ถ้อยคำ (verbal message) เป็นเครื่องมือสื่อสาร

การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำปรากฏได้หลายรูปแบบ อาทิ การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย การแสดงสีหน้า การสัมผัส การกระระยะ สารเหล่านี้บางลักษณะมีความเป็นสากล กล่าวคือ ไม่ว่าคนเราจะอาศัยอยู่ที่ใด พูดภาษาใด ชาติพันธุ์ใด ก็ใช้สารไร้ถ้อยคำลักษณะเดียวกันเพื่อสื่อความหมายเดียวกัน เช่น คนเราใช้อาการยิ้มหรือหัวเราะเมื่อมีความสุขหรือความพึงพอใจ ร้องไห้เพื่อแสดงความเจ็บปวด หิว โหຍ สารบางลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มเฉพาะวัฒนธรรม เช่น การไหว้เป็นเครื่องหมายที่ใช้ในสังคมไทย ในการทักทาย ขอโทษ ขอบคุณ การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำเป็นสารที่แสดงออกของการไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับ หรือทำนงแบบต่าง ๆ ถือเป็นสารที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม ซึ่งแต่ละวัฒนธรรมต่างมีวิถีปฏิบัติของตน การที่ผู้ฟังมองหน้าผู้พูดปรากฏในบางวัฒนธรรม เช่น ในวัฒนธรรมไทยและในสังคมตะวันตกส่วนใหญ่ แต่ในบางวัฒนธรรมผู้ฟังต้องไม่มองหน้าผู้พูดขณะสนทนากัน ผู้ที่กำลังสื่อสารกันอยู่ต้องปฏิบัติให้เหมาะสม ปฏิสัมพันธ์จึงจะดำเนินต่อไปได้อย่างราบรื่น หากไม่เข้าใจความหมายและหน้าที่ของสารไร้ถ้อยคำ จะทำให้เกิดความผิดความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อ อาจทำให้เกิดความกำกวมและเข้าใจผิดซึ่งส่งผลต่อการสื่อสารและอาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับคู่สื่อสารได้

จากความเป็นมาเบื้องต้น เป็นเรื่องน่าศึกษาว่า ในการสื่อสารในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย มีการใช้สารแบบไร้ถ้อยคำในรูปแบบใดบ้าง สารเหล่านี้มีหน้าที่อย่างไรในกระบวนการสื่อสารในบริบทที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อ โดยทั่วไปการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำปรากฏในรูปภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือ ส่วนการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำมักปรากฏขณะมีการใช้สื่อสารด้วยถ้อยคำที่เป็นภาษาพูดในสถานการณ์เผชิญหน้าหรือขณะมีการใช้ภาษามือ ในการกล่าวถึงการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ ผู้ศึกษามักเน้นการศึกษาที่ภาษาพูด (Hinds and Kurokawa, 1986, pp. 46-53; Martin and Nakayama, 2007, pp. 252-281; Samovar and Porter, 2004; Samovar, Porter and McDaniel, 2007) ไม่ปรากฏการศึกษาที่อ้างอิงภาษาเขียน ในความเป็นจริง สารแบบไร้ถ้อยคำปรากฏทั้งในภาษาพูดที่มีปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า และในภาษาเขียนบางประเภทที่มีการกล่าวถึงเรื่องราวหรือในการบรรยายเรื่องราวหรือสภาพเหตุการณ์ตามบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเขียนประเภทเรื่องเล่า ซึ่งมีองค์ประกอบเป็นตัวแสดง มีเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เกิดตามลำดับเวลา มีสถานที่ที่ถือเป็นฉากที่ปรากฏเหตุการณ์ต่าง ๆ อาจมีบทสนทนาหรือไม่ก็ได้ ภาษาประเภทเรื่องเล่านี้ ปรากฏในข้อเขียนที่เป็นนวนิยาย เรื่องสั้น นิทาน โดยทั่วไปในการเล่าเรื่องในข้อเขียนเหล่านี้ มีการใช้สารไร้ถ้อยคำในการเล่าเรื่องของผู้ประพันธ์อยู่โดยทั่วไป ซึ่งสารเหล่านี้ต่างมีความหมายและส่งผลต่อการตีความของเรื่องราว ทำให้ผู้อ่านเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นเช่นเดียวกับสารไร้ถ้อยคำที่ปรากฏขณะใช้ภาษาพูดในสถานการณ์เผชิญหน้าเช่นกัน ข้อแตกต่างคือสารไร้ถ้อยคำในข้อเขียนหรือเรื่องเล่าปรากฏในรูปการใช้ถ้อยคำบรรยายสารไร้ถ้อยคำขณะที่ผู้เขียนกล่าวถึงตัวละคร เรื่องราว หรือสถานการณ์ตามท้องเรื่อง เช่น ในการบรรยายถึงตัวละคร “...สมบูรณ์ชอบหนังสือและเอกสารพะรุงพะรัง

ขึ้นรถเมล์....” (เราหลงลืมอะไรบางอย่าง, 2551, น. 187) แสดงสารไร้อัยคำที่เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายของตัวละครโดยมีหนังสือและเอกสารจำนวนมากก้าวขึ้นรถเมล์ หรือตัวอย่าง “หนอย... แค่อัจฉริยะคันใหม่.... มันเจ๋งเสียยิ่งกว่าได้ขี่เรือบินเสียอีก.....” นางแจ่มกระแทกหีบผ้าฝักที่เหลือกลับจากตลาดสองสามกำอย่างอารมณ์เสีย.... (เยาวนิตย์ แคมคำ, 2541, น. 174) แสดงสภาพทางอารมณ์ที่แสดงออกโดยกิริยาท่าทาง กระแทกหีบผ้าฝักลงโดยแรง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า ในการใช้ภาษาเขียนประเภทเรื่องเล่าในภาษาไทย ปรากฏการใช้สารไร้อัยคำผ่านสื่อภาษาในข้อเขียนในลักษณะใดบ้าง สื่อดังกล่าวตีความได้อย่างไร และทำหน้าที่อย่างไรบ้าง ผลการศึกษาน่าจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์และความสำคัญของการสื่อสารแบบไร้อัยคำและบทบาทของสื่อไร้อัยคำในการสื่อสารในบริบทไทยไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้าในการพูดในสถานการณ์แบบเผชิญหน้า และการสื่อสารด้วยภาษาเขียนในการเล่าเรื่อง ผลการศึกษจะเป็นประโยชน์ทั้งในการศึกษาภาษาไทยและการสื่อสารทั่วไป ให้ตระหนักถึงบทบาทของสารไร้อัยคำ

2.วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาสารไร้อัยคำที่ปรากฏในภาษาเขียนประเภทเรื่องสั้นไทย
- 2.2 เพื่อศึกษาหน้าที่ของสารไร้อัยคำที่ปรากฏในภาษาเขียนประเภทเรื่องสั้นไทย

3. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การสื่อสารเป็นกิจกรรมที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสารและเป็นสัญญาณของการอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิสัมพันธ์จะไม่เกิดขึ้นหากปราศจากการสื่อสาร ขณะสื่อสาร คู่สื่อสารต่างทำงานไปพร้อมกัน กล่าวคือ คู่สื่อสารต่างผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้เปล่งอัยคำในการสื่อสารแบบเผชิญหน้า แต่ในความเป็นจริงแล้ว ไม่มีฝ่ายใดทำหน้าที่ส่งสารหรือรับสารเพียงอย่างเดียว ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในขณะเดียวกัน เช่น ขณะที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ใช้ภาษาในการสื่อสารและอีกฝ่ายทำหน้าที่รับสารที่ส่งมานั้น ขณะเดียวกัน ก็เป็นฝ่ายส่งสารบางอย่างให้อีกฝ่ายหนึ่งเช่นกัน เช่น ขณะกำลังฟังอัยคำ อาจส่งสารด้วยการพยักหน้าแสดงว่าเห็นด้วยกับคำพูดของอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่กำลังพูดก็กำลังรับสารนั้นด้วยเช่นกัน การสื่อสารดังกล่าวไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของอัยคำเสมอไป อาจอยู่ในรูปกิริยาท่าทาง การเคลื่อนไหวต่าง ๆ การแสดงสีหน้า การใช้สายตา เครื่องแต่งกาย เป็นต้น ต่างถือเป็นสารที่มีความหมายและเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสื่อสารที่กำลังดำเนินอยู่ทั้งสิ้น (Knapp and Hall, 2002; DeVito, 2006)

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาสารไร้ถ้อยคำในบทความนี้เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งแบบใช้ถ้อยคำและการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ โดยจะกล่าวถึงนิยามและความหมายของการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ การจัดประเภทหรือชนิดของสารไร้ถ้อยคำ และหน้าที่ของสารไร้ถ้อยคำซึ่งจะนำแนวคิดหน้าที่ของภาษามาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

3.1 คำศัพท์และนิยามของ “การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ (nonverbal communication)” และ “สารไร้ถ้อยคำ (nonverbal message)”

3.1.1 ข้อตกลงเบื้องต้น

คำว่า “nonverbal communication” นี้ราชบัณฑิตยสถานใช้ศัพท์บัญญัติว่า “การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, น. 312) และใช้ “อวัจนภาษา (non-verbal language)” สำหรับสารไร้ถ้อยคำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, น. 312) ดังนั้น “verbal communication” น่าจะเทียบได้กับ “การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา” และ “สารแบบใช้ถ้อยคำ” น่าจะเทียบได้กับคำว่า “อวัจนภาษา (verbal language)” ตามแนวเทียบกับศัพท์บัญญัติที่มีอยู่

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการพิจารณาคุณสมบัติของภาษาในทางภาษาศาสตร์ การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ (verbal communication) เท่านั้นที่มีสัญลักษณ์ที่จัดเป็น “ภาษา” ซึ่งมีคุณสมบัติพื้นฐานเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นระบบที่มีความหมาย และสามารถนำมาเรียบเรียงเพื่อกล่าวถึงเรื่องราวที่ไม่จำเป็นต้องปรากฏตรงหน้าในลักษณะ “ที่นี่” หรือ “เดี๋ยวนี้” แต่อาจแสดงถึงเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมาแล้วหรือในอนาคตที่ยังมาไม่ถึงได้ และสัญลักษณ์ที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือเท่านั้น (ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2559, Fromkin et al., 2011; Rowe and Levine, 2015) ขณะที่การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ (nonverbal communication) อาศัยสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ในสถานการณ์แบบเผชิญหน้าที่ปรากฏในบริบทที่เกิดขึ้นขณะนั้น สัญลักษณ์ดังกล่าวไม่สามารถนำมาจัดระบบหรือเรียบเรียงต่อเนื่องเพื่อสื่อความถึงเรื่องราวที่ผ่านมาแล้วในอดีตหรือที่ยังมาไม่ถึงในอนาคตได้เช่นระบบที่มีในภาษา สัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำเหล่านี้ไม่น่าจัดว่าเป็น “ภาษา” ด้วยเหตุนี้ในการศึกษานี้ จึงจะไม่ใช้คำว่า “การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา” สำหรับคำว่า “nonverbal communication” แต่จะใช้ “การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ” และใช้ “การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ” สำหรับคำว่า “verbal communication” เพื่อให้สอดคล้องกัน นอกจากนี้ จะใช้ “สารแบบใช้ถ้อยคำ” และ “สารไร้ถ้อยคำ” สำหรับ “verbal message” และ “nonverbal message” ตามลำดับ

3.1.2 นิยามและความหมายของ “การสื่อสารแบบไร้” และ “สารไร้ถ้อยคำ” มีผู้ศึกษาและกำหนดนิยามและความหมายของการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำไว้หลากหลาย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ อาทิ

การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำเป็นการสื่อสารที่ปราศจากคำพูด เป็นการสื่อสารที่ไม่ใช่ภาษาที่นอกเหนือจากภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือ (Tubbs and Moss, 2008, Rowe and Levine, 2009) เป็นกระบวนการที่เกิดจากช่องทางที่หลากหลาย ที่มีความหมาย และเกิดได้ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ (Lustig and Koester, 1993) มักเกิดในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าขณะอยู่ต่อหน้าคู่สื่อสารแบบ (DeVito, 2006; Matthews, 1997; Tubbs and Moss, 2008; Wales, 2001) มักปรากฏร่วมกับสื่ออื่น ไม่ปรากฏโดด ๆ ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นที่ต้องอาศัยความเข้าใจร่วมกัน มีพลังอำนาจในการสื่อสารที่แสดงทัศนคติและส่งผลต่อการสื่อสาร การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำปรากฏในทุกสังคม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องวัฒนธรรม (Nanda and Warms, 2007; Adler and Elmhorst, 2008) มีความสำคัญขณะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มาจากต่างวัฒนธรรม การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับทัศนคติและค่านิยมของผู้สื่อสารได้ (Samovar et al., 2007)

โดยสรุปในเบื้องต้น การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ หมายถึง การสื่อสารที่ไม่ใช่ภาษา เป็นการสื่อสารที่ไม่ใช่ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือภาษามือ มีความหมาย มักปรากฏในการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าและการตีความมักเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของคู่สื่อสาร

3.2 ประเภทของการสื่อสารไร้ถ้อยคำ

การสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำเป็นการใช้สัญลักษณ์เพื่อแสดงความหมายขณะที่ปรากฏต่อหน้าผู้รับสาร โดยใช้สื่อที่ไม่ใช่ภาษาพูด ภาษาเขียน หรือภาษามือซึ่งอาจใช้เสียง (vocal) หรือไม่ใช่เสียง (nonvocal) ก็ได้ (Wales, 2001; Adler and Elmhorst, 2008) ส่วนใหญ่ใช้สื่อจะไม่ใช่เสียง ร่างกายคนเราเป็นแหล่งสำคัญของสารไร้ถ้อยคำ (Samovar et al., 2007) ทั้งที่ไม่ใช่เสียง ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างหน้าตา บุคลิกลักษณะ ท่าทาง (physical appearance) การเคลื่อนไหวร่างกาย (body movement, body motion) การแสดงออกทางสีหน้า (facial expression) การใช้ดวงตาหรือสายตา (eye expression, eye contact) การสัมผัส (touching behavior) การใช้มุมมองด้านเวลา (time) (Nanda and Warms, 2007; Adler and Elmhorst, 2008) ความเงียบ (silence) (Samovar et al., 2007; Adler and Elmhorst, 2008) การใช้ระยะห่าง (distance) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) (Adler and Elmhorst, 2008) ตลอดจนที่ใช้เสียง paralanguage เช่น เสียงร้องไห้ เสียงค่อย เสียงกระซิบ (Adler and Elmhorst, 2008)

ในปัจจุบันการศึกษาการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำมีความสำคัญและขยายตัวมากขึ้นทุกขณะจนปรากฏการศึกษาแขนงต่าง ๆ เป็นเอกเทศ อาทิ ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหวร่างกาย (kinesics) เป็นการศึกษาลักษณะการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตลอดจนหน้าที่ในการสื่อสาร ศาสตร์แห่งพฤติกรรมทางสายตา (oculesics) เป็นการศึกษาบทบาทการสื่อสารด้วยการใช้สายตา การประสาน

สายตา การเคลื่อนไหวดวงตา การเปิดม่านตา ศาสตร์แห่งระยะห่าง (proxemics) เป็นการศึกษาแบบการใช้พื้นที่ในสังคมเพื่อสื่อความหมายบางประการ ศาสตร์แห่งการสัมผัส (haptics) เป็นการศึกษาพฤติกรรมที่ต้องด้วยอวัยวะร่างกาย ศาสตร์แห่งปรากฏการณ์ทางเสียงที่มีใช้ภาษา (paralinguistics) เป็นการศึกษาลักษณะทางเสียงที่มีองค์ประกอบของภาษาแต่เป็นส่วนที่มีความหมายที่นอกเหนือไปจากภาษา ศาสตร์แห่งสารที่เป็นเครื่องเสริมแต่งร่างกาย (objectics) ที่มีความหมายในการสื่อสาร เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ น้ำหอม ศาสตร์แห่งเวลาในการสื่อสาร (chronemics) เป็นการศึกษาว่าคนในสังคมใช้และให้ความสำคัญกับเวลาในลักษณะใด ซึ่งมีความหมายในทางใดทางหนึ่งและส่งผลต่อการสื่อสารโดยรวม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557; Rowe and Levine, 2015)

มีผู้จำแนกสารไร้ถ้อยคำเป็นประเภทต่าง ๆ อาทิ Birdwhistell (1970) ศึกษาการเคลื่อนไหวร่างกาย Ekman & Friesen (1969) ศึกษาหน้าที่ของสารไร้ถ้อยคำ Ekman (1973, 1982) และ Ekman and Rosenberg (1998) ศึกษาการแสดงออกทางสีหน้าของคนในวัฒนธรรมต่าง ๆ Hall (1966) ศึกษาการกระยะห่างในการสื่อสาร Knapp (1978) ได้จัดประเภทและศึกษาหน้าที่ของสารไร้ถ้อยคำเป็นประเภทต่าง ๆ Knapp & Hall (2006) ศึกษาการสื่อสารแบบไม่ใช่ถ้อยคำ บทบาท และหน้าที่ Rowe and Levine (2009) ศึกษาการสื่อสารแบบไม่ใช่ถ้อยคำ บทบาท และหน้าที่ Samovar and Porter (2004) ศึกษาความสำคัญของการสื่อสารแบบไม่ใช่ถ้อยคำในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม DeVito (2006) กล่าวถึงช่องทางการสื่อสารแบบไม่ใช่ถ้อยคำ หน้าที่ และวัฒนธรรมของสารไร้ถ้อยคำ Martin and Nakayama (2007) กล่าวถึงการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเป็นสากลและส่วนที่เฉพาะวัฒนธรรม ความแตกต่างของสารไร้ถ้อยคำอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ประเภทของสารไร้ถ้อยคำที่จะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ในการศึกษานี้ ดังนี้

3.2.1 การเคลื่อนไหวร่างกาย (body movement หรือ kinesic behavior) หมายถึง กิริยาท่าทาง การทรงตัว การเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนับตั้งแต่ศีรษะจนถึงปลายเท้า อาทิ การเคลื่อนไหวศีรษะและใบหน้า เช่น สั่นศีรษะ พยักหน้า การแสดงสีหน้า เช่น ยิ้ม หัวเราะ ร้องไห้ การใช้ลำตัว แขน มือ ขา เท้าที่ปรากฏการยืน การนั่ง การเคลื่อนไหวคิ้วหรือจมูก เช่น ขมวดคิ้ว เลิกคิ้ว ย่นจมูก ตลอดจนพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับดวงตา เช่น การสบตา การมอง การจ้อง การหลิ่วตา

3.2.2 พฤติกรรมการสัมผัส (touching behavior, tactile communication) หมายถึง การจับต้องส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การแตะเนื้อต้องตัว การสัมผัสมือ การจูบมือ การกอด การจุมพิต การแสดงความรัก มนุษย์ในบางสังคมใช้พฤติกรรมสัมผัสนี้ทั้งเพื่อสื่อความหมายที่พึงประสงค์ เช่น การจับมือหรือการกอดเพื่อแสดงความรัก การรำลา หรือการแสดงความรักใคร่ พฤติกรรมการสัมผัสอาจใช้

เพื่อสื่อความหมายที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การตีเพื่อแสดงการลงโทษ หรือการเตะ การต่อย การกระชากมือ ในการต่อสู้ป้องกันตัว

3.2.3 ปรลักณ์ภาษาหรือปรลักณ์ภาษาศาสตร์ (paralanguage, paralinguistics, vocalics) หมายถึงลักษณะทางเสียงที่ไม่ใช่ส่วนถ้อยคำแต่เกิดขึ้นขณะสื่อสารด้วยภาษาพูด มีความหมายประกอบคำพูด เช่น การใช้เสียงดัง เสียงค่อย เสียงหัวเราะ เสียงร้องไห้ เสียงสะอื้น เสียงถอนใจ เสียงไอ เสียงกระซิบ เสียงตะโกน ซึ่งต่างให้ความหมายบางประการนอกเหนือจากความหมายที่แสดงจากถ้อยคำที่เป็นเสียงในภาษา

3.2.4 ลักษณะทางกายภาพ (physical characteristics, physical appearance) เป็นลักษณะทางสรีระที่เป็นไปตามธรรมชาติของบุคคลที่ปราศจากการปรุงแต่ง โดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสรีระของร่างกายและรูปร่างหน้าตา อาทิ สีส้ม สีผิว ความสูง น้ำหนักตัว ขนาดของลำตัว กลิ่นตัว กลิ่นปาก ซึ่งล้วนมีความหมายและส่งผลต่อการสื่อสาร เช่น ผู้ที่มีหน้าตาดีมักได้รับความสนใจจากผู้อื่นมากกว่าผู้ที่มีหน้าตาไม่น่าดู ผู้ที่มีกลิ่นปากหรือกลิ่นตัวอาจได้รับความรังเกียจ ไม่มีใครอยากติดต่อกับด้วย บางสังคมให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพมาก บางอาชีพคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานโดยอาศัยลักษณะทางกายภาพเป็นหลัก

3.2.5 เครื่องเสริมแต่ง (artifacts, objectics) หมายถึง อุปกรณ์ที่ใช้เพื่อเสริมลักษณะกายภาพหรือลักษณะร่างกายที่เป็นธรรมชาติโดยคาดว่าจะช่วยให้บุคลิภาพดีขึ้นและส่งผลต่อการสื่อสาร ตัวอย่างเครื่องเสริมแต่ง เช่น เสื้อผ้า สีเครื่องแต่งกาย รองเท้า แว่นตา ทรงผม เครื่องสำอางทุกชนิด น้ำหอม การทำสีผม เครื่องประดับต่าง ๆ อุปกรณ์เหล่านี้ปรกติมีหน้าที่พื้นฐานเฉพาะตน เช่น เสื้อผ้ามีหน้าที่ห่อหุ้มร่างกาย แว่นตาเพื่อใช้ประกอบสายตา แต่มีส่วนเสริมให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมายได้หากนำไปใช้อย่างเหมาะสม เช่น ในการไปติดต่อกับหน่วยงาน ผู้ที่แต่งตัวสุภาพมักได้รับการบริการที่ดีกว่าผู้ที่แต่งตัวไม่สุภาพ

3.2.6 พื้นที่และระยะห่าง (space and distance, proxemics) หมายถึง การใช้พื้นที่หรือระยะห่างขณะมีการติดต่อสื่อสาร มักขึ้นอยู่กับเพศ อายุ สถานะ สถานการณ์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสารและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ในการติดต่อไม่เป็นทางการ เช่น การปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว การสื่อสารมักเป็นไปในระยะใกล้ชิด แต่การจัดห้องเรียน ห้องประชุมหรือสัมมนาจะเป็นไปในลักษณะเป็นทางการ โดยปรกติ มนุษย์มีธรรมชาติที่จะรักษาและปกป้องอาณาเขตของตน การกั้นอาณาเขต (territoriality) จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญและมีความหมายในการสื่อสาร

Hall (1959, 1966) กล่าวถึงระยะห่าง (distance) ของบุคคลขณะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และเสนอว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งวัฒนธรรมส่วนใหญ่มักเป็นไป 4 ลักษณะ คือ ระยะสนิทสนม ระยะส่วนตัว ระยะสังคม และระยะสาธารณะ

3.2.7 ปัจจัยสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมกายภาพ (environmental factor/physical environment) หมายถึง บริบทหรือสภาพแวดล้อมขณะมีการสื่อสารซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์หรือกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ เช่น สีห้อง สภาพห้อง อุณหภูมิของห้อง เสียงที่ปรากฏโดยรอบ ผู้คนที่อยู่รอบข้าง หรือแม้แต่แสงไฟหรือกลิ่นต่าง ๆ ล้วนมีความหมายและส่งผลกระทบต่อการสื่อสารทั้งสิ้น การสื่อสารบางประเภทจึงต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศให้เหมาะสม เช่น ตลาดมีความจอแจ มีสิ่งของวางขายทั่วไป เสียงดังอึกทึก และมีคนเดินผ่านไปมา ห้องเรียนมีสี่เหลี่ยม โต๊ะเก้าอี้จัดวางเป็นระเบียบ

3.2.8 เวลา (time, chronemics) หมายถึง การแสดงมุมมองด้านเวลาของคนในสังคม มักเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่ปลูกฝังมา และส่งผลการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มุมมองเกี่ยวกับเวลาในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การให้คุณค่ากับเวลา การวางแผน การจัดการกับเวลา การนัดหมาย ความตรงต่อเวลา บางสังคมบางวัฒนธรรมมองว่าเวลามีค่า การนัดหมายและการตรงต่อเวลาจึงมีความสำคัญ ขณะที่บางกลุ่มชนมองว่า เวลาสามารถยืดหยุ่นได้ เรื่องอื่นเช่นเรื่องบุคคลอาจมีความสำคัญกว่า จึงให้ความสำคัญกับการนัดหมายน้อยกว่าบุคคล

3.2.9 ความเงียบ (silence) หมายถึง ภาวะที่ไม่มีการเปล่งถ้อยคำใดแต่สามารถตีความได้ ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความเงียบมีความหมายหลายอย่าง คนเราอาจใช้การนิ่งไม่พูดในสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอนหรือคาดเดาไม่ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น หรือขณะใช้ความคิด เมื่ออยู่กับคนแปลกหน้าหรือผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า เช่น ผู้บังคับบัญชา ครูอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ ความเงียบอาจปรากฏขณะเกิดความรู้สึกเศร้าโศก อารมณ์ขุ่นมัว ไม่พอใจ เคอะเขินหรือหวาดกลัว บางคนใช้การนิ่งเงียบขณะอยู่ในภาวะตึงเครียดหรือขณะเกิดความขัดแย้ง บางครั้งเรานิ่งเพื่อแสดงการยอมรับหรือปฏิเสธ โดยทั่วไปแล้ว ความเงียบเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมโดยตรง

3.3 หน้าที่ของสารไร้ถ้อยคำ

ในด้านการสื่อสาร สารไร้ถ้อยคำมีบทบาทและหน้าที่หลายลักษณะ เช่น เป็นสัญลักษณ์เฉพาะ (emblem) กล่าวคือ สัญลักษณ์ 1 สัญลักษณ์ทำหน้าที่เทียบเท่าถ้อยคำในภาษา 1 ถ้อยคำ เช่น การยกนิ้วโป้งขึ้นแสดงความหมายเทียบเท่ากับคำว่า “เยี่ยม” การยกนิ้วโป้ง นิ้วชี้ และนิ้วก้อยขึ้นพร้อมกันแสดงถ้อยคำ “I love you” สารไร้ถ้อยคำอาจทำหน้าที่เป็นสัญญาณสาริต (illustrator) เพื่อประกอบถ้อยคำของผู้ส่งสาร เช่น ขณะที่พูดว่า “หนังสืออยู่บนชั้น” เราอาจใช้นิ้วชี้ไปที่ “ชั้นหนังสือ” ขณะเปล่งคำพูด สารไร้ถ้อยคำบางประเภทอาจทำหน้าที่แสดงความรู้สึก (affect display) เช่น เราแสดงอาการยิ้มเมื่อ

รู้สึกพอใจ หรือขมวดคิ้วเมื่อรู้สึกไม่พอใจ นอกจากนี้ เราอาจใช้สารไร้อัยคำทำหน้าที่เป็นสัญญาณควบคุม (regulator) เพื่อกำหนดทิศทางให้การสื่อสารเป็นไปในทางใดทางหนึ่ง เช่น ขณะที่เรากำลังพูด เมื่อเห็นคู่สนทนาเหลือบมองนาฬิกา เราก็อาจจบการสนทนาด้วยคิดว่าผู้ที่เราพูดด้วยมีภารกิจที่ต้องจากไป หรือถ้าเห็นผู้ฟังขมวดคิ้วซึ่งตีความได้ว่าไม่เข้าใจสิ่งที่เราพูด เราก็อาจอธิบายเพิ่มเติม ยกตัวอย่าง หรือพูดให้ซ้ำลงในทางภาษาศาสตร์ ภาษามีหน้าที่หลายประการ การศึกษานี้จะอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อไร้อัยคำโดยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อแบบใช้สื่อคำหรือภาษาตามแนวทางภาษาศาสตร์ (ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2555; ชลธิชา บำรุงรักษ์, 2559; Crystal, 1998; Yule and Brown, 1983) ซึ่งในที่นี้จะแบ่งหน้าที่หลักของภาษาในการสื่อสารออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

3.3.1 แจ้งข้อมูล (informative/ideational) สารไร้อัยคำอาจทำหน้าที่เพื่อให้ผู้รับสารทราบว่า ใครปรากฏในสถานการณ์นั้น เกิดอะไรขึ้น อยู่ในสถานการณ์ใด สภาพแวดล้อมอย่างไร สารไร้อัยคำอาจปรากฏในรูปการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การพยักหน้าแสดงว่าเข้าใจ หรือการลุกขึ้นเพื่อแจ้งข้อมูลว่ากำลังจะจากไป การแต่งกายอาจทำหน้าที่แจ้งให้ทราบว่า กำลังจะออกจากบ้าน จะไปงานเลี้ยง หรืองานศพ การตกแต่งสถานที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลว่ากำลังจะมีงานเลี้ยงพระทำบุญ

3.3.2 แสดงความรู้สึก (expressive/emotive/emotional) สารไร้อัยคำอาจทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้สึกและทัศนคติของผู้ส่งสาร เช่น การแสดงออกทางสีหน้า เช่น ยิ้มทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้สึกว่า พอใจ ดีใจ การกอดถ่ายทอดความรู้สึกด้านความรักความอบอุ่น การผลัดใส่แสดงความรู้สึกต่อต้านหรือขัดขึ้น การนั่งในระยะที่ห่างกันแสดงถึงความรู้สึกไม่เป็นมิตร ลักษณะเสียงขณะพูด เช่น ตวาดเสียงหัวเราะ เสียงร้องไห้ แสดงให้เห็นสภาพอารมณ์ของผู้ส่งสารว่า กำลังโกรธ พอใจ หรือเสียใจตามลำดับ

3.3.3 ชี้แนะ (directive) สารไร้อัยคำอาจทำหน้าที่ชี้แนะทางให้ผู้อื่นปฏิบัติไปในทางใดทางหนึ่ง เช่น การใช้มือกวักเพื่อเรียกให้อีกฝ่ายเข้ามาหา การชี้ไปยังชุดอาหารหลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้ว หมายถึง ความประสงค์ให้ร้านแจ้งค่าอาหารเพื่อจะได้ชำระเงิน การส่ายหน้าหรือศีรษะทำหน้าที่ชี้แนะให้ผู้รับสารไม่นำสิ่งที่เกี่ยวข้องเข้ามา การปิดประตูห้องเป็นการกั้นอาณาเขตทำหน้าที่ชี้แนะให้ผู้อื่นไม่เข้าไปรบกวน การจับมือและจูบเดินทำหน้าที่ชี้แนะให้อีกฝ่ายเดินตามไปในทิศทางเดียวกัน

3.3.4 แสดงสื่อสัมพันธ์ (phatic communion/interactive) การสื่อสารในชีวิตประจำวัน อาจไม่ได้เป็นไปเพื่อทำหน้าที่สามประการข้างต้น แต่เกิดขึ้นเพื่อมารยาทสังคมและเพื่อประสานปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยปรกติ การแสดงสื่อสัมพันธ์มักอยู่ในรูปภาษาที่มีลักษณะเป็นรูปแบบภาษาที่ตายตัวและเป็นเรื่องของแต่ละวัฒนธรรม เช่น การทักทาย การลาจาก การขอบคุณ การขอโทษ การแสดงความยินดี ในแต่ละสังคมและวัฒนธรรมมีการสื่อสารเพื่อแสดงสื่อสัมพันธ์ในสถานการณ์และในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป สารไร้อัยคำที่ทำหน้าที่นี้ในสังคมไทยอยู่ในลักษณะของ

การไหว้ เพื่อแสดงการทักทาย การลาจาก การขอบคุณ การขอโทษ บางวัฒนธรรมใช้การสัมผัสมือ การกอด และการจุมพิตในการทักทายหรือการลาจาก การแต่งกายให้เหมาะสมกับโอกาสก็จัดเป็นสารไร้ถ้อยคำที่ทำหน้าที่แสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและถือเป็นมารยาททางสังคมที่พึงปฏิบัติในการสื่อสาร

4. วิธีดำเนินการศึกษา

4.1 แหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาสารไร้ถ้อยคำที่ปรากฏในภาษาเขียนภาษาไทย โดยถือเป็นการศึกษาขั้นต้นของการศึกษาเรื่องสารไร้ถ้อยคำที่ปรากฏในข้อเขียนไทย อาศัยแหล่งข้อมูลมีดังนี้

4.1.1 เป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลซีไรต์ (Southeast Asian Writers Award) โดยพิจารณาย้อนหลัง 10 ปี ได้แก่ ระหว่างปีพุทธศักราช 2549-2558 มีวิธีการคัดเลือก คือ

ก. เป็นหนังสือที่เป็นบทประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้ว มีใช้ร้อยกรอง เพื่อให้เห็นลักษณะภาษาเขียนที่ใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน

ข. เป็นหนังสือที่รวมเรื่องสั้นเพื่อให้เห็นเนื้อเรื่องที่หลากหลาย

ค. เรื่องสั้นที่นำมาเป็นข้อมูลปรากฏในบริบทที่ใช้ภาษาไทย ไม่มีการใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาเฉพาะกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ลักษณะภาษาเป็นไปในทำนองเดียวกัน

4.1.2 จากเกณฑ์การคัดเลือกข้างต้น พบว่าในช่วงปีพุทธศักราช 2549-2558 หนังสือที่ได้รับรางวัลซีไรต์เป็นหนังสือประเภทนวนิยาย 4 เล่ม ประเภทเรื่องสั้น 3 เล่ม และประเภทกวีนิพนธ์ 4 เล่ม

4.1.3 หนังสือที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่น่าสนใจได้แก่ หนังสือรวมเรื่องสั้น 3 เล่ม คือ หนังสือรวมเรื่องสั้น เราหลงลืมอะไรบางอย่าง โดย วัชร สัจจะสารสิน (2551) แดเด่เข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ โดย จเด็จ กำจรเดช (2554) และ อสรพิช โดย แดนอรัญ แสงทอง (2557)

4.1.4 นำหนังสือรวมเรื่องสั้นมาคัดเลือกเพื่อใช้เป็นตัวอย่างประชากรโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จำนวน 2 เล่ม เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาขั้นต้นและการนำหนังสือรวมเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลซีไรต์มาศึกษาจำนวน 2 เล่ม ถือเป็นตัวอย่งประชากรมากกว่าร้อยละห้าสิบของประชากรหนังสือรวมเรื่องสั้นทั้งหมด หนังสือทั้ง 2 เล่ม ได้แก่ เราหลงลืมอะไรบางอย่าง โดย วัชร สัจจะสารสิน (2551) และ อสรพิช โดย แดนอรัญ แสงทอง (2557) ทั้งนี้ไม่นำเรื่องที่มีการใช้ภาษาที่เป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาเฉพาะกลุ่มมาเป็นข้อมูลในการศึกษา

4.2 ขอบเขตข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

เนื้อหาในเรื่องสั้นที่นำมาศึกษา จะวิเคราะห์เฉพาะส่วนที่เป็นส่วนบรรยายของผู้ประพันธ์ จะไม่นำส่วนที่เป็นบทสนทนาการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากในชีวิตประจำวัน ส่วนบทสนทนาถือเป็นส่วนของการสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ ส่วนคำบรรยายเทียบได้กับส่วนที่เป็นสารไร้อรรถาธิบายซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้

4.3 แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

4.3.1 ในการศึกษาสารไร้อรรถาธิบายที่ปรากฏในภาษาเขียนประเภทเรื่องสั้นไทย อาศัยแนวคิดทางการสื่อสารดังรายละเอียดที่ปรากฏใน 3.2

4.3.2 ในการศึกษาหน้าที่ของสารไร้อรรถาธิบายที่ปรากฏในภาษาเขียนประเภทเรื่องสั้นไทย อาศัยแนวคิดทางภาษาศาสตร์ดังรายละเอียดที่ปรากฏใน 3.3

5. ผลการศึกษา

ตัวอย่างที่แสดงในการเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์อ้างอิงเป็นตัวเลขสองลำดับโดยใช้เครื่องหมาย / คั่นระหว่างตัวเลขทั้งสอง ดังนี้

ตัวเลขลำดับแรก แสดงการอ้างอิง หนังสือรวมเรื่องสั้นเล่มที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูล ดังนี้

- 1 หมายถึง หนังสือรวมเรื่องสั้น “เราหลงลืมอะไรบางอย่าง” โดย วชิระ สัจจะสารสิน
- 2 หมายถึง หนังสือรวมเรื่องสั้น “อสรพิษ” โดย แดนอรัญ แสงทอง

ตัวเลขลำดับสอง แสดงการอ้างอิง หมายเลขหน้าของหนังสือที่ใช้เป็นตัวอย่าง

ตัวอย่าง 1/67 หมายถึง ตัวอย่างที่แสดงมาจากหนังสือ “เราหลงลืมอะไรบางอย่าง” หน้า 67

5.1 ประเภทของสารไร้อรรถาธิบาย

จากการศึกษาสารไร้อรรถาธิบายในเรื่องสั้นไทย ปรากฏผลดังนี้

5.1.1 การเคลื่อนไหวร่างกาย (body movement หรือ kinesic behavior) สารไร้อรรถาธิบายที่อยู่ในรูปการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ปรากฏโดยทั่วไปในเรื่องสั้นทุกเรื่อง ทั้งการเคลื่อนไหวลำตัว การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การเคลื่อนไหวที่ การใช้สีหน้าและดวงตา การใช้สายตา การใช้ปาก จมูก และมือ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ก. การเคลื่อนไหวลำตัว การใช้สารไร้อรรถาธิบายที่แสดงการเคลื่อนไหวที่ลำตัว ไม่ว่าจะเป็นการนอน การนั่ง การยืน การเดิน หรือการเดินทาง

ตัวอย่างที่ 1 ...ทุกคนลุกขึ้นยืนนิ่งอย่างพร้อมเพรียง...	(1/94)
ตัวอย่างที่ 2 ...ทรายยังนอนจมอยู่ในคอกไม้ไผ่ที่เก่าจนเสาเอียง...	(2/133)
ตัวอย่างที่ 3 ...แกถอดผ้าขาวม้าผืนเก่าสะบัดไปบาบนหัวอย่างสนุกสนาน	(1/94)
ตัวอย่างที่ 4 ... แว้ชะบะหมี่เกี๊ยวน้ำตรงปากซอย...	(1/68)

ตัวอย่างที่ 5 ...หล่อนเดินออกจากตัวโบสถ์ ลัดเลาะแนวไม้เรือยออกไปจนพ้นเขตวัด เขาติดตามหล่อนไปราว
คนหลงละเมอ... (2/278)

จากตัวอย่าง 1 และ 2 บทบรรยายใช้คำกริยา “ยืนนิ่ง” และ “นอนชม” แสดงอาการของร่างกาย “ถอด...
สะบัดไปมา...” ในตัวอย่าง 3 แสดงการเคลื่อนไหว ส่วน “แวะ” และ “เดินออกจาก...” แสดงการ
เคลื่อนที่ในตัวอย่าง 4 และ 5 ตามลำดับ

ข. การแสดงสีหน้า ปรากฏการแสดงลักษณะสีหน้าที่แสดงอาการและที่ให้ความหมายไป
ในทางลบ “หน้าแดง” และ “ทำหน้าเล็กน้อย” ในตัวอย่าง 6 และ 7 ต่อไปนี้ แสดงอาการของสีหน้า ส่วน
“สะบัดหน้าอย่างชิงชัง” และ “ทำหน้าอึ้งมึนงง” ในตัวอย่าง 8 และ 9 แสดงการแสดงสีหน้าที่ให้
ความหมายด้านลบ

ตัวอย่างที่ 6 ...อาจารย์หน้าแดงหนักขึ้น... (1/85)

ตัวอย่างที่ 7 ...ชาวตลาดทำหน้าเล็กน้อย... (1/94)

ตัวอย่างที่ 8 ...ตัวเล็กสะบัดหน้าอย่างชิงชังด้วยความขมขื่นเหลือที่จะกล่าว... (2/332)

ตัวอย่างที่ 9 ...มีอาจารย์ผู้หนึ่งเดินรีทำหน้าอึ้งมึนงงเดินเข้ามาหาผม... (1/84)

ค. การใช้สายตา การเคลื่อนไหวดวงตาในลักษณะต่าง ๆ ปรากฏโดยทั่วไปในข้อมูลที่ศึกษา
เช่น การปิดหรือเปิดดวงตา การมอง การจ้องมอง ตลอดจนการร้องไห้ซึ่งเกี่ยวข้องกับดวงตา

ตัวอย่างที่ 10 ...เมื่อมันลืมตาขึ้นมานั้น มันเห็นชายชาวนาผู้เป็นเจ้าของกำลังนั่งร้องไห้น้ำตาไหลพรากอยู่...
(2/146)

ตัวอย่างที่ 11 ...ศาลิตาลานกวาดสายตาไปทั่วห้อง... (1/15)

ตัวอย่างที่ 12 ...ผมจ้องอาจารย์เขม็ง.... (1/85)

ตัวอย่างที่ 13 ...เขาพยายามมองและแยกแยะสีสันของดอกไม้เหล่านั้นด้วยดวงตาอันมองไม่เห็นโดยสิ้นเชิงมา
แต่ก้อนแต่อกของหล่อน... (2/57)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าในตัวอย่าง 10 คำกริยา “ลืมตา” “เห็น” แสดงถึงการใช้ดวงตาที่เกี่ยวกับการ
มอง และ “ร้องไห้ น้ำตาไหล” แสดงสารวัตรัยคำที่เกี่ยวกับดวงตาเพื่อแสดงความเสียใจ ตัวอย่างที่
11-12-13 แสดงการเคลื่อนไหวดวงตาในคำว่า “กวาดสายตา” “จ้อง...เขม็ง” และ “มอง...มองไม่เห็น”
ตามลำดับ โดยคำว่า “จ้อง...เขม็ง” แสดงความหมายที่ท้าทาย ไม่เป็นมิตร

ง. การเคลื่อนไหวด้วยปาก จากข้อมูล พบการใช้ปากแสดงกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพูด เช่น
คำกริยา “ร้องบอก” ในตัวอย่าง 15 และแสดงกริยาที่สัมพันธ์กับการยิ้มในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ
“กระหิ้มพึงพอใจ” แสดงความหมายด้านบวก ในตัวอย่าง 16 และ “ยิ้มเหยียด” แสดงความหมายเชิงดู
ถูกในตัวอย่าง 17 และ “ยิ้มท้าทาย” ในตัวอย่าง 18 แสดงความหมายไม่กลัวเกรง

ตัวอย่างที่ 15 “ทนายตายแล้ว ทนายตายเสียแล้ว” หญิงชราร้องบอกชายชรา (2/148)

ตัวอย่างที่ 16 ...ดูเหมือนเขาจะมีท่าทางกระหิ้มพึงพอใจกับสถานการณ์ในตลาด... (1/94)

ตัวอย่างที่ 17 ...หล่อนยิ้มเหี้ยม... (1/85)

ตัวอย่างที่ 18 ...ผมยิ้มทำทนาย... (1/85)

จ. การเคลื่อนไหวมือ สารไร้อยู่คำที่ใช้มือแสดงการเคลื่อนไหว พบว่าส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ การหยิบจับสิ่งของ หรือเคลื่อนย้ายวัตถุสิ่งของ ดังที่แสดงด้วยคำกริยา “หยิบ...ขึ้นมากด” ที่ปรากฏใน ตัวอย่าง 19 และ “ปลด” ในตัวอย่าง (20) ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 19 ...เขาหยิบมือถือขึ้นมากด... เขาประคองรถช้า ๆ เข้าเลนซ้าย... เขาเร่งเครื่อง (1/68)

ตัวอย่างที่ 20 ...เขาปลดกระดุมเม็ดบน... (1/69)

ฉ. การเคลื่อนไหวเท้า จากข้อมูล พบการเคลื่อนไหวด้วยอวัยวะส่วนเท้าน้อย

ตัวอย่างที่ 22 ... เขาเร่งเครื่อง... (1/68)

5.1.2 ปรลักษณภาษาหรือปรลักษณภาษาศาสตร์ (paralanguage, paralinguistics, vocalics) สารไร้อยู่คำที่ปรากฏในรูปเสียงที่ไม่ใช่ภาษาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพูดเช่น เสียงตะโกน เสียงกระซิบ เสียงตะคอก ดังที่ปรากฏในคำ “ดังก้อง” “แหกปากขึ้นลั่นชัดถ้อยชัดคำ” “ตวาด” ใน ตัวอย่าง 23-24-25 ตามลำดับ หรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเสียงที่ไม่ใช่ภาษา เช่น เสียงร้องไห้ เสียงไอ เสียงหัวเราะ ดังตัวอย่าง 26-27 ในการใช้คำ “เสียงโหนก ๆ” และ “หัวเราะลั่น” ตามลำดับ ต่างแสดงความหมายเพิ่มเติมให้กับสารใช้ถ้อยคำทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 23 ...เพลงชาติยังดังก้อง... (1/94)

ตัวอย่างที่ 24 ...น้ำแสงเอาผ้าขาวม้าพาดคอแล้วแหกปากขึ้นลั่นชัดถ้อยชัดคำ (1/94)

ตัวอย่างที่ 25 “.....” หล่อนตวาดลั่น... (1/84)

ตัวอย่างที่ 26 ...รอบกายของมันเป็นเพียงเสียงร้องของแมลงและเสียงโหนก ๆ บางครั้งของหญิงชรา...(2/147)

ตัวอย่างที่ 27 ...ผมหัวเราะลั่นออกมา... (1/85)

5.1.3 ลักษณะกายภาพ (physical characteristics, physical appearance) เรื่องสั้นที่ นำมาศึกษาปรากฏการบรรยายถึงตัวละครในเรื่อง เช่น กล่าวถึงเพศ อายุ รูปร่างหน้าตาและบุคลิกภาพ บางประการ ตามบริบทของเรื่องสั้น ถือเป็นสารไร้อยู่คำที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่างที่ 28 ...ลู่วังเป็นชายแก่ ๆ... (1/114)

ตัวอย่างที่ 29 ...ตัวเล็กเป็นเด็กชายอายุราวสักสามขวบกว่า ๆ ... (2/327)

ตัวอย่างที่ 30 ...เด็กหนุ่มบ้านนอก ผมสั้นเกรียน แวตาตื่นตระหนก... (1/153)

ตัวอย่างที่ 31 ...ชายชราผู้หนึ่งผมเผ้ารุ่มรวย หนวดเครารกรั่มเต็มใบหน้า ทั้งผมเผ้าและหนวดเคราเป็นสีเทา แซมเงิน แต่แม้กระนั้นเรือนกายก็ยิ่งแกร่งกำยำ... (2/333)

ตัวอย่างที่ 32 ...ชายชานาพาเจ้าของที่ดินซึ่งร้างอวบอ้วนสมบูรณ์และหัวเราะเสียงดังไปยังนางข้าของแกล... (2/149)

ตัวอย่างที่ 33 ...คุณตีรตส์สีของหล่อนั้น เขาเป็นคนโก้ ผิวพรรณสะอาดสะอ้าน เรือนกายสูงตรงผ่าเผย ผมเผ้า
หยิกหยักสละสลวย หน้าตาสลักเสลาดีกว่าผู้ชายไหน ๆ ทั้งนั้น.. (2/59)

ตัวอย่างที่ 34 ...เขาอายุ 10 ขวบแล้วในเดือนกุมภาพันธ์ที่เพิ่งผ่านไป... ผู้ใหญ่บางคนในหมู่บ้านเรียกเขาว่าไอ้
แป นั่นเป็นเพราะแขนข้างขวาของเขาตั้งแต่ไหล่ลงไปแข็งทื่อและลีบเรียว ข้อศอกงอพับไม่ได้ ทั้ง
นิ้วมือทั้งห้าก็ขัดแข็งไร้ประโยชน์ ได้แต่เหยียดออกไปตรง ๆ ไม่อาจแผ่ขยายออกหรือกำหุบเข้า
มาได้ ไหล่ข้างขวาของเขาก็คู้ต่ำดูผ่ายผอมบอบบาง แต่แขนซ้ายของเขาทรงพลังอย่างยิ่ง นิ้วมือ
ซ้ายเรียบยาวปูดโปนและคล่องแคล่ว ไหล่ซ้ายของเขาก็แข็งแรงบึกบึน... (2/15)

ตัวอย่าง 28-29-30 “ชายแก่ ๆ” “เด็กชายอายุราวสักสามขวบกว่า ๆ” และ “เด็กหนุ่ม” แสดงเพศและวัย
ของตัวละคร ส่วนตัวอย่าง 31 กล่าวถึงเพศและวัย ตลอดจนลักษณะท่าทางของตัวละคร ตัวอย่าง 32-33
กล่าวถึงลักษณะท่าทางของตัวละคร ส่วนตัวอย่าง 34 แสดงลักษณะของ “ไอ้แป” โดยละเอียด

5.1.4 เครื่องเสริมแต่ง (artifacts, objectics) สารไว้ถ้อยคำที่แสดงอุปกรณ์ที่เสริมการแต่ง
กายละครที่ปรากฏในข้อมูลจากเรื่องสั้นที่ศึกษา ปรากฏในรูปเสื้อผ้าที่แต่งกาย และของใช้จำเป็น เช่น
นาฬิกา หมวก ไม่เท้า ไม่พลอง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 35 ...ท่านก็เดินถือไม้เท้ากุกกัก ๆ เข้าไปในโบสถ์ร้างหลังนั้น... (2/280)

ตัวอย่างที่ 36 ...ตำรวจหนุ่ม... เขาก็ดูนาฬิกาข้อมือ ดึงนกหวีดขึ้นมือไว้ ขยับเครื่องแต่งกายให้เข้าที่เข้าทาง...
(1/87)

ตัวอย่างที่ 37 ...เขาอาบน้ำแต่งตัวหล่อตามแบบเด็กบ้านนอก... (2/354)

ตัวอย่างที่ 38 ...เพื่อนพ้องของเขามากันแล้ว เจ็ดคนด้วยกัน ทุกคนต่างผิวคล้ำเกรียม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีคล้ำ
หม่นปอน เท้าเปลือย ทุกคนต่างสวมหมวกสานปีกกว้างและถือไม้พลอง... (2/25)

ตัวอย่าง 35-36 แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ “ไม้เท้า” “ตำรวจ” ซึ่งแต่งเครื่องแบบ และ “นาฬิกาข้อมือ”
ตัวอย่าง 37 “แต่งตัวหล่อ” แสดงการใช้เครื่องตัวที่พิถีพิถัน ส่วนตัวอย่าง 38 แสดงสีเครื่องแต่งกาย
ปราศจากรองเท้า สวมหมวก และใช้ไม้พลอง

5.1.5 ปัจจัยสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (environmental factor/physical
environment) จากการศึกษา ปรากฏการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่แสดงบริบทที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง
มักปรากฏในส่วนเริ่มต้นของเรื่อง โดยกล่าวถึงวันเวลา สภาพอากาศหรือฤดูกาล ตลอดจนสถานที่ที่เป็น
สภาพแวดล้อมที่เกิดเรื่องราว อีกทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพบริบทแวดล้อมในท้องเรื่อง

ก. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านวันเวลา ปรากฏที่เป็นช่วงของวัน เวลา เดือน

ตัวอย่างที่ 39 เย็นหนึ่งหลังเลิกงาน.... (1/83)

ตัวอย่างที่ 40 จนจะเย็นแล้ว... (2/13)

ตัวอย่างที่ 41 ยามบ่ายของวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสิบสอง (2/327)

ตัวอย่างที่ 42 ในท่ามกลางกลิ่นอายอันสดชื่นหอมหวานและบรรยากาศเงียบสงัดอันแสนจะระริกระริกด้วย
ชีวิตชีวา และสีสันพรรณรายของรุ่งอรุณแห่งเดือนธันวาคมนั้น (2/57)

ข. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านสภาพอากาศ-ฤดูกาล ปรากฏในการเริ่มต้นเรื่องราว ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 43 แดดร้อนแสบหน้า ลมคล้ายหยุดพัดไหวอากาศอบอ้าวอึดอัด..... (1/99)

ตัวอย่างที่ 44 แดดอ่อนรอนแสงลงแล้ว ดวงตะวันเป็นแสงแดงแก่ก่ำนุ่มนวลอ่อนโยนลงท้องฟ้าโปร่งโล่งเหมือน
โคมแก้วผลึก หมูเมฆแห่งฤดูร้อนเหนือเส้นขอบฟ้าทางทิศตะวันตกเมื่อต้องแสงตะวันสาดส่องเข้า
ทางด้านหลัง ก็มีสีสันเรื่องราวองงามประหลาด รูปทรงต่าง ๆ นานาของมันเร่งเร้าก่อให้เกิด
จินตนาการ (2/13)

ตัวอย่างที่ 45 ...ฤดูร้อนมาถึงแล้วพร้อมกับนำเอาเปลวแดดแรงมาด้วย ลมที่อับทึบทำให้อากาศร้อนมาก
ยิ่งขึ้นไปอีก... (2/149)

ตัวอย่างที่ 46 หมอกในยามรุ่งเช้ายังสยายผมสีขาวครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างก่อนที่แสงตะวันจะค่อย ๆ ทวีความ
อบอุ่นแผ่ซ่านเข้ามาขับไล่ความหนาวเหน็บจนกลองบึงจวดลงจนขึ้นเป็นโคลนเลนและเหือดขาดลงที่
ละออย ๆ ยังไม่ทันสิ้นเดือนสามผืนดินก็เริ่มปริแยกเป็นริ้วรอยระแหงไปทั่ว ฤดูร้อนกำลังเดินทาง
มาพาสงัดเสียดคลุ้มสี้เปลวเพลิงของมันอย่างหยิ่งทะนง (2/133)

ตัวอย่างที่ 47 ...ฝนยังโปรยฉ่ำลงมาเย็น... (1/68)

ค. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านสถานที่ แสดงบริบทที่เป็นส่วนการบรรยายเนื้อเรื่อง

ตัวอย่างที่ 48 ผมแวะเข้าไปนั่งมอดอารมณ์ในมหาวิทยาลัยที่เคยรัเรียนมา..... (1/83)

ตัวอย่างที่ 49 ...ฤดูร้อนมาถึงแล้วพร้อมกับนำเอาเปลวแดดแรงมาด้วย ลมที่อับทึบทำให้อากาศร้อนมาก
ยิ่งขึ้นไปอีก ดินไม้ถูกแดดเผาเสียจนกรอบแดง ในท้องทุ่งมีเพียงตอซังข้าวหมอมโซเกาะติดบนผืน
ดินร้าวแยกร้อนและแล้ง ผุพังนกอาจอดอยากจนแทบไร้แรงบิน ชาวนาบางครอบครัวเริ่มเทียมวัวกับ
เกวียนและอพยพจากไปเพื่อหาที่ทำกินใหม่... (2/149)

ง. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านเหตุการณ์หรือกิจกรรม หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนิน

อยู่ สภาพบริบทโดยรอบรวมถึงกลิ่นทั้งหลายที่ปรากฏ ตัวอย่าง 51 แสดงเหตุการณ์เกี่ยวกับละครทีวี

ตัวอย่าง 52 แสดงสภาพการณ์เมื่อรถไฟเทียบชานชาลา ขณะที่ตัวอย่าง 53 บรรยายภาพสิ่งน่าหมิ่น

ตัวอย่างที่ 50 ละครทีวีภาคค่ำตอนสุดท้ายกำลังเริ่มต้น..... (1/127)

ตัวอย่างที่ 51 รถไฟวิ่งเข้าเทียบชานชาลาประจำอำเภอ มีคนลงไม่มากนัก แต่สัมผัสจะถูกถ่ายทอดลงจากรถวางเรียง
รายเต็มไปหมด รถเข็นรับจ้างรีเข้ามาหาลูกค้า เด็กตัวเล็ก ๆ วิ่งขายกาแฟปาฟองโก๋อุ่นไปหมด
..... (1/162)

ตัวอย่างที่ 52 ...กลิ่นอายอันฉมุนและการดำรงอยู่ที่ไม่ชวนรื่นรมย์อื่น ๆ ของกลิ่นมูลสัตว์ ชากสัตว์ ใบไม้เน่า
ขยะมูลฝอยตลอดจนสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ นานา (2/57)

5.1.6 ความเงียบ (silence) เป็นสื่อไร้ถ้อยคำที่มีความหมาย สามารถตีความได้ตามเนื้อเรื่อง

บางครั้งเพื่อแสดงระเบียบวินัย แสดงภาวะที่ไม่ประสงค์โต้ตอบ หรือในภาวะที่เกิดความรู้สึกอึดอัด เช่น

ตัวอย่างที่ 53 ...ทุกคนต่างเจียบกริบ...	(1/94)
ตัวอย่างที่ 54 ...ทุกคนลุกขึ้นยืนนิ่งอย่างพร้อมเพรียง...	(1/94)
ตัวอย่างที่ 55 ... ”.....” หลอนมองตอเบื้องเฉย...	(1/175)
ตัวอย่างที่ 56 ... ”.....” นิ่งเจียบ	(1/183)
ตัวอย่างที่ 57 ... ”.....” หลอนนิ่งไปสักพัก	(1/184)

5.2 หน้าที่ของสารไร้อรรถค่า ในการวิเคราะห์หน้าที่ของสารไร้อรรถค่าในการศึกษานี้ อาศัยแนวคิดทางภาษาศาสตร์ที่ใช้ในการจำแนกหน้าที่หลักของภาษาในการสื่อสาร จากการศึกษา ปรากฏว่าสารไร้อรรถค่าทำหน้าที่ให้รายละเอียดข้อมูลมากที่สุด รองลงมา คือ ทำหน้าที่แสดงความรู้สึก ส่วนที่ทำหน้าที่ชี้แนะให้ปฏิบัติตาม และทำหน้าที่สื่อสารสัมพันธ์พบน้อยมาก ดังนี้

5.2.1 ให้ข้อมูล (informative/ideational/propositional) สารไร้อรรถค่าที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลปรากฏในประเภทการเคลื่อนไหวร่างกาย ปรลักษ์ณภาษา ลักษณะกายภาพ เครื่องเสริมแต่ง ปัจจัยสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเจียบ ข้อมูลที่ให้มากบ้างน้อยบ้าง ลักษณะของการบรรยายจะปรากฏในโครงสร้างที่ประกอบด้วยประโยคบอกเล่าหรือปฏิเสธ

ตัวอย่างที่ 58 ... แวะซื้อบะหมี่เกี๊ยวน้ำตรงปากซอย...	(1/68)
ตัวอย่างที่ 59 ...หลอนเดินออกจากตัวโบสถ์ ลัดเลาะแนวไม้เรือยออกไปจนพ้นเขตวัด เขาติดตามหลอนไปราวคนหลงละเมอ...	(2/278)
ตัวอย่างที่ 60 ...ทรายยังนอนจมอยู่ในคอกไม้ไผ่ที่เก่าจนเสาเอียง...	(2/133)
ตัวอย่างที่ 61 ...เขาหยิบมือถือขึ้นมากด... เขาประคองรถช้า ๆ เข้าเลนซ้าย... เขาเร่งเครื่อง	(1/68)
ตัวอย่างที่ 62 ...คุณตีสัสสีของหลอนนั้น เขาเป็นคนโก้ ผิวพรรณสะอาดสะอ้าน เรือนกายสูงตรงผ่าเผย ผมเผ้าหยิกหยักสละสลวย หน้าตาสลักเสลาดีกว่าผู้ชายไหน ๆ ทั้งนั้น..	(2/59)
ตัวอย่างที่ 63 ...หญิงชราเตรียมลานบ้านสำหรับนวดข้าว...	(2/133)
ตัวอย่างที่ 64 ...ชายชราผู้หนึ่งผมเผ้ารุ่มร่าย หนวดเครารกรัศมีเต็มใบหน้า ทั้งผมเผ้าและหนวดเคราเป็นสีเทาแซมเงินแต่แม้กระนั้นเรือนกายก็ยังแกร่งกำยำ...	(2/333)
ตัวอย่างที่ 65 ...พี่สาวของเขาซึ่งกำลังเป็นสาววัยรุ่นน้อย อายุราวสิบสองสิบสามปี...	(2/343)
ตัวอย่างที่ 66 ...เขาอายุ 10 ขวบแล้วในเดือนกุมภาพันธ์ที่เพิ่งผ่านไป... ผู้ใหญ่บางคนในหมู่บ้านเรียกเขาว่าไอ้แป นั่นเป็นเพราะแขนข้างขวาของเขาตั้งแต่ไหล่ลงไปแข็งทื่อและลีบเรียว ข้อศอกงอพับไม่ได้ ทั้งนิ้วมือทั้งห้าก็ขัดแข็งไร้ประโยชน์ ได้แต่เหยียดออกไปตรง ๆ ไม่อาจแผ่ขยายออกหรือกำหุบเข้ามาได้ ไหล่ข้างขวาของเขาก็คู้ต่ำคู้ฝ่ายมอมบอบบาง แต่แขนซ้ายของเขาทรงพลังอย่างยิ่ง นิ้วมือซ้ายเรียบยาวปูดโปนและคล่องแคล่ว ไหล่ซ้ายของเขาก็แข็งแรงบึกบึน...	(2/15)
ตัวอย่างที่ 67 แดดเข้าฉายแสงผ่านลูกกรงหน้าต่างเข้ามาแยงตา.....	(1/15)

ตัวอย่างที่ 68หมอกในยามรุ่งเช้ายังสยายผมสีชาวครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างก่อนที่จะแสงตะวันจะค่อย ๆ ทวี
ความอบอุ่นแผ่เข้ามาขับไล่ความหนาวเหน็บของคลองบึงวัดลงจนชุ่มเป็นโคลนเลยและเหือดขาด
ลงทีละน้อย ๆ ยังไม่ทันสิ้นเดือนสามผืนดินก็เริ่มปริแยกเป็นริ้วรอยระแหงไปทั่ว ฤดูร้อนกำลัง
เดินทางมาพลาบสลับเสี้ยวคลุมสีเปลวเพลิงของม่นอย่างหยิ่งทะนง (2/133)

ตัวอย่างที่ 69 ขาวนาบางครอบครัวเริ่มเทียมวักกับเกวียนและอพยพจากไปเพื่อหาที่ทำกินใหม่... (2/149)

ตัวอย่างที่ 70 ละครที่วิภาค้ำตอนสุดท้ายกำลังเริ่มต้น..... (1/127)

ตัวอย่างที่ 71 รถไฟวิ่งเข้าเทียบชานชาลาประจำอำเภอ มีคนลงไม่มากนัก แต่สัมผัสภาวะถูกขังจากรถรางเรียง
รายเต็มไปหมด รถเข็นรับจ้างรีเข้ามาหาลูกค้า เด็กตัวเล็ก ๆ วิ่งขายกาแฟปาฟองโกวุ่นไปหมด
..... (1/162)

ตัวอย่างที่ 72 ...เพื่อนพ้องของเขามากันแล้ว เจ็ดคนด้วยกัน ทุกคนต่างผิวคล้ำเกรียม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีคล้ำ
หม่นปูบอง เท้าเปลือย ทุกคนต่างสวมหมวกสานปีกกว้างและถือไม้พลอง... (2/25)

5.2.2 แสดงความรู้สึก (expressive/emotive/emotional) สารไร้ถ้อยคำที่ทำหน้าที่แสดง
ความรู้สึกของตัวละครปรากฏในประเภทการเคลื่อนไหวร่างกาย ปรลักษ์ณภาษา และความเงียบ
ความรู้สึกที่แสดงออกเป็นทั้งเชิงบวกและลบ ลักษณะภาษาที่ใช้ในการบรรยายประกอบด้วยประโยคบอก
เล่า มีถ้อยคำที่แสดงความรู้สึก

ตัวอย่างที่ 73 ...อาจารย์หน้าแดงหนักขึ้น... (1/85)

ตัวอย่างที่ 74 ...ตัวเล็กสะบัดหน้าอย่างชิงชังด้วยความขมขื่นเหลือที่จะกล่าว... (2/332)

ตัวอย่างที่ 75 ...มีอาจารย์ผู้หญิงคนหนึ่งเดินรีทำหน้าถ่มมึงทิ้งเดินเข้ามาหาผม... (1/84)

ตัวอย่างที่ 76 ...หล่อนยิ้มเหี้ยม... (1/85)

ตัวอย่างที่ 77 ...อดิวาสน์ ภควัด สดุดหมายใจลึกแรงเอาจกลืนของดอกไม้หอมหลากหลายเข้าไป ... (2/57)

ตัวอย่างที่ 78 ...มีอาจารย์ผู้หญิงคนหนึ่ง... พร้อมตะคอกถามว่า “.....” (1/84)

ตัวอย่างที่ 79 ...พ่อขุนเฉียวลั่นทางโทรศัพท์... (1/154)

ตัวอย่างที่ 80 เจ้าของกำลังนั่งร้องไห้ตาไหลพรากอยู่... (2/146)

จากตัวอย่าง 73-74-75 อาการที่แสดงออกด้วยใบหน้า คือ “หน้าแดง” “สะบัดหน้า” “ทำหน้าถ่มมึงทิ้ง”
แสดงความรู้สึกด้านลบ ความไม่พอใจของตัวละคร “ยิ้มเหี้ยม” ในตัวอย่าง 76 การใช้ริมฝีปาก
ประกอบด้วยใบหน้าส่วนอื่นแสดงความรู้สึกเยาะหยัน คำอธิบายในตัวอย่าง 77 แสดงการใช้สารไร้ถ้อยคำ
แสดงท่าทางใช้จมูกสูดดมกลิ่นที่ให้ความรู้สึกที่ดี ส่วนตัวอย่าง 78-79 ใช้ปรลักษ์ณภาษาแสดงความรู้สึก
โกรธไม่พอใจโดยใช้ถ้อยคำ “ตะคอกถาม” และ “ขุนเฉียวลั่น” ตามลำดับ และปรากฏการใช้คำบรรยาย
“ร้องไห้ตาไหลพราก” ซึ่งอาจจัดอยู่ในสารไร้ถ้อยคำประเภทการเคลื่อนไหวดวงตาเนื่องจากการใช้
ดวงตาในการร้องไห้ หรือจะเป็นปรลักษ์ณภาษาเนื่องจากขณะร้องไห้มีเสียงสะอื้นปรากฏด้วยก็ได้

5.2.3 ชี้นำ (directive) ในการใช้สารไร้ถ้อยคำที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่ศึกษาเพื่อทำหน้าที่ชี้นำหรือชักจูงให้ผู้รับสารปฏิบัติตาม พบน้อยมาก ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นการชี้นำให้ผู้ที่อยู่บริเวณนั้นประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม คือ ลูกขี้ยืนตรงเคารพธงชาติ

ตัวอย่างที่ 81 ...ตำรวจหนุ่มกวาดสายตาไปทั่วตลาด... (1/94)

5.2.4 สื่อสัมพันธ์ (phatic communion/interactive) ในการใช้สารไร้ถ้อยคำเพื่อทำหน้าที่แสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้รับสาร ปรากฏน้อยในเรื่องสั้นที่นำมาศึกษา และพบเฉพาะในการตกทายเท่านั้น ไม่พบในสถานการณ์อื่น

ตัวอย่างที่ 82 “หวัดดีคะ ผอ.” มาลี แม่บ้านประจำสำนักงานวางไม้ถูพื้นแล้วยกมือไหว้ หล่อนแค่หันไปมอง แล้วกลับมาจ้องที่แฟ้ม... (1/174)

ในตัวอย่าง 82 “ยกมือไหว้” เป็นการเคลื่อนไหวส่วนแขน มือ และศีรษะเป็นต้น ในการแสดงสื่อสัมพันธ์ในการตกทายกับคู่สื่อสารซึ่งในที่นี้คือผู้บังคับบัญชา

6. สรุปผลการศึกษา การอภิปรายผล

จากการศึกษาสารไร้ถ้อยคำที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลซีไรต์ในช่วงปี 2549-2558 ปรากฏสารไร้ถ้อยคำประเภทการเคลื่อนไหวร่างกายโดยทั่วไป มีการใช้การเคลื่อนไหวลำตัว ใบหน้า สายตา ปาก มือ เพื่อสื่อความหมาย มีการใช้สารไร้ถ้อยคำประเภทปัจจัยสิ่งแวดล้อมซึ่งมีทั้งที่เป็นวันเวลา ฤดูกาล สภาพอากาศ สถานที่ ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่อง ซึ่งปรากฏโดยทั่วไปในเรื่องสั้นที่นำมาศึกษา นอกจากนี้ปรากฏการใช้สัญลักษณ์ภาษา ลักษณะกายภาพ เครื่องเสริมแต่ง ตลอดจนความเงียบ ในการสื่อสารแบบไร้ถ้อยคำ ปรลักษ์ณ์ภาษามักปรากฏควบคู่กับบทสนทนาเพื่อแสดงคุณลักษณะทางเสียงที่ใช้ในถ้อยคำ ลักษณะกายภาพปรากฏทั่วไปเพื่อแสดงรายละเอียดของตัวละครในเรื่อง ส่วนเครื่องเสริมแต่ง ปรากฏน้อย ข้อมูลที่ศึกษาเป็นเรื่องสั้นซึ่งเรื่องราวประกอบด้วยตัวละครทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบทประพันธ์เป็นเรื่องสั้น ซึ่งแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวละคร สถานที่ เวลา และเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ การดำเนินเรื่องราวจัดเป็นส่วนสำคัญของเรื่องสั้น จึงปรากฏการใช้สารไร้ถ้อยคำที่แสดงการเคลื่อนไหวของตัวละครที่หลากหลาย มีการกล่าวถึงรายละเอียดของตัวละคร มากน้อยขึ้นอยู่กับความเกี่ยวพันกับเนื้อเรื่อง ปัจจัยสิ่งแวดล้อมก็มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง จัดเป็นบริบทหรือฉากของเรื่องได้ ส่วนสารไร้ถ้อยคำประเภทเครื่องเสริม รายละเอียดของเสื้อผ้า เครื่องประดับ หรือเครื่องเสริมบุคลิกทั้งหลายปรากฏน้อย น่าจะเนื่องมาจากข้อมูลที่ศึกษาเป็นเรื่องสั้น พื้นที่ในการนำเสนอจำกัด เนื้อเรื่องจำเป็นต้องกระชับ การกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามความจำเป็น ส่วนความเงียบปรากฏตามความจำเป็นของเรื่องราวที่ดำเนินอยู่ และปรลักษ์ณ์ภาษามักปรากฏควบคู่กับถ้อยคำในการสนทนา

ในการศึกษาหน้าที่ของสารไร้อยู่คำที่ปรากฏในเรื่องสั้น พบว่า ส่วนใหญ่ทำหน้าที่ให้ข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละคร บังคับแวดล้อม และเหตุการณ์ในเรื่อง รองลงมาคือ แสดงความรู้สึก ส่วนการชี้แนะให้ปฏิบัติหรือสื่อสัมพันธ์ปรากฏน้อยมาก ทั้งนี้จะมาจากข้อมูลที่ศึกษาเป็นเรื่องสั้น ในการปูเรื่อง จำเป็นต้องมีการให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละคร เวลา สถานที่ ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้เนื้อเรื่องมักมีการแสดงความรู้สึกของตัวละครอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนการชี้แนะปรากฏน้อย น่าจะเป็นเรื่องของเนื้อเรื่อง หน้าที่สื่อสัมพันธ์ไม่ค่อยปรากฏน่าจะเป็นเรื่องมาจากธรรมชาติของเรื่องสั้นต้องดำเนินเรื่องอย่างกระชับ ลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องหรือสำคัญกับเนื้อสารจึงไม่กล่าวถึง

การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการนำภาษาเขียนมาใช้ในการศึกษาการสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ โดยนำบทประพันธ์แบบร้อยแก้วที่เป็นเรื่องสั้นมาเป็นข้อมูลในการศึกษา โดยเทียบเคียงว่าเรื่องสั้นเหล่านั้นสามารถเทียบเคียงได้กับเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ซึ่งใช้ภาษาพูดเป็นหลัก ส่วนบรรยายที่ไม่ใช่บทสนทนา เปรียบเสมือนสารไร้อยู่คำที่ปรากฏในการสื่อสารแบบเผชิญหน้าที่คู่สื่อสารมองเห็นกัน สารไร้อยู่คำที่ผ่านสารแบบใช้ถ้อยคำที่ผู้ประพันธ์นำเสนอจึงทำให้มองเห็นภาพการดำเนินเรื่องของเรื่องสั้นได้ไม่มากนัก เพียงแต่เรื่องราวในเรื่องสั้นมีความกระชับกว่าเรื่องราวในชีวิตจริง ในเรื่องการศึกษาหน้าที่ของสารไร้อยู่คำเหล่านี้ ใช้แนวทางภาษาศาสตร์ในการศึกษา อาจเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่สามารถนำไปศึกษาต่ออีกได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไปโดยสังเขป มีดังนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับสารไร้อยู่คำที่ปรากฏในภาษาไทยยังมีน้อย ควรมีการศึกษาในเรื่องการสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำให้กว้างขวาง ทั้งในภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือ
2. การศึกษานี้เป็นการศึกษาขั้นต้น ควรมีการศึกษาสารไร้อยู่คำโดยละเอียดอาจแสดงการเปรียบเทียบและการใช้ตารางแสดงผลให้ชัดเจน
3. ควรมีการศึกษาสารไร้อยู่คำแต่ละประเภทในระดับลึก เช่น การแสดงออกทางสีหน้าและสายตา การยิ้ม ความเงิบ

เอกสารอ้างอิง

- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2555). หน้าที่ของคำทักทาย คำอำลา คำขอโทษ และคำขอบคุณในบทสนทนาภาษาไทย. *ภาษาและภาษาศาสตร์*, 30(2)
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2559). ระบบข้อความ ใน ดิยู ศรีนราวัฒน์ (บรรณาธิการ). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2559). หน้าที่ของภาษา ใน ดิยู ศรีนราวัฒน์ (บรรณาธิการ). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดิยู ศรีนราวัฒน์ (บ.ก.) (2559). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
พิชญาพร ประครองใจ. (2558). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
สุรพงษ์ โสชนะเสถียร. (2559). *ทฤษฎีการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ระเบียงทอง.

References

- Adler, Ronald B. and Jeanne Marquardt Elmhurst. (2008). *Communicating at Work*. (9th edition). Boston: McGraw-Hill.
- Brown, Gillian and George Yule. (1983). *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David. (1998). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- DeVito, Joseph A. (2006). *Human Communication: The Basic Course*. (10th edition). Boston: Pearson
- Ekman, P. and W. V. Friesen. (1987). Universals and Cultural Differences in the Judgements of Facial Expressions of Emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 712-717.
- Fromkin, Victoria and Robert Rodman and Nina Hyams. 2011. An Introduction to Language. 9th edition. Boston: Thompson Wardsworth.
- Hall, Edward. (1959). *The Silent Language*. New York: Anchor Books.
- Hall, Edward. (1966). *The Hidden Dimension*. New York: Anchor Books.
- Hall, Edward. (1976). *Beyond Culture*. New York: Doubleday.
- Knapp, M. L. and J. A. Hall. (2002). *Nonverbal Communication in Human Interaction*. (5th edition). Belmont: Wadsworth.
- Rowe, Bruce M. and Diane P. Levine. (2009). *A Concise Introduction to Linguistics*. (2nd edition). Boston: Pearson.
- Rowe, Bruce M. and Diane P. Levine. (2015). *A Concise Introduction to Linguistics*. (4th edition). Harlow: Pearson.

Samovar, Larry and Richard E. Porter. (2004). *Communication between Cultures*.
(5th edition). Belmont: Wadsworth/Thomson.

Samovar, Larry, Richard E. Porter and Edwin R. McDaniel. 2007. *Communication between Cultures*. (6th edition). Belmont: Wadsworth/Thomson.

แหล่งข้อมูล

แดนอรัญ แสงทอง. (2557). *อสรพิษ*. กรุงเทพฯ: สามัญชน,

วัชร สัจจะสารสิน. (2559). *เราหลงลืมอะไรบางอย่าง*. ปทุมธานี: นาคร.

เยาวนิตย์ แซมคำ. (2541). *ยายแจ่ม ข้าวจี*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.